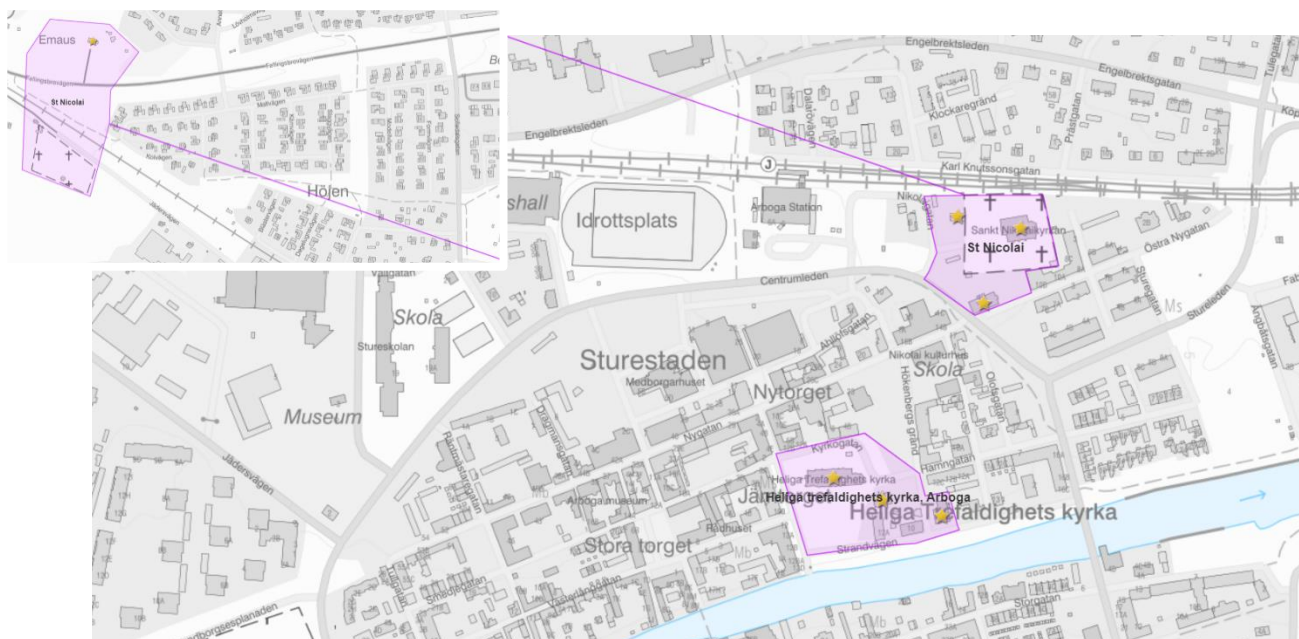

ST NICOLAI

OMGIVANDE LANDSKAP/SIKTLINJER

St. Nicolai kyrka ligger i centrala Arboga i sydvästra delen av Västmanland. Det var järnhanteringen i Bergslagen som gjorde staden Arboga till en rik ort. Arbogaån har förbindelse med Mälaren genom Arbogaån. Staden blev därför tidigt utskleppningsort för en stor del av järnet som omlastades i Arboga och sedan skeppades vidare till Stockholm. I staden bosatte sig både köpmän och hantverkare vilka bedrev jordbruk och boskapsskötsel som binäringar.

VÄGNÄT/STIGAR/VATTENDRAG

Staden var anlagd dit Arbogaån var segelbar upp från Mälaren. Mälaren var en viktig handelsväg. Via Arboga skeppades järn från järnbruken i Noraskog och Linde bergslag. Arbogas placering i närheten av viktiga transportleder är aktuell idag med närheten till de passerande E18 och E20.

Arboga är till skillnad från många andra svenska medeltida städer en anlagd stad. Det i stort sett rätvinkliga gatusystemet med parallella långgator och mindre tvärgator, som förenar dessa med varandra och avgränsar kvarteren, härstammar från en i förhand uppgjord plan, som troligen följer de dåtida nordtyska stadsplanemönstren. Från mitten av 1300-talet planlades flera städer efter tyskt mönster med de gemensamma rummen i form av rådhusorg och kyrkplats. Mittpunkten i det medeltida Arboga var Stora Torget, som ända fram till mitten av 1700-talet endast var hälften så stort som det är i dag. Det fungerade framför allt som stadens handelsplats. Stora delar av den medeltida stadsplanen är bevarad.

Norr om kyrkogården drogs Järnvägen mellan Örebro och Arboga som blev klar 1857. Invigningen skedde i Arboga lördagen den 29 augusti 1857.

KYRKAN, DESS PLACERING OCH BYNS UTBREDELSE

Arboga fick under 1100-talet sin första stenkyrka för stadens invånare, Sankt Nicolai kyrka. Kyrkan uppfördes förmodligen en kort tid före stadens grundande. Sedan stadsrättigheter utfärdats på 1200-

talet blev kyrkan församlingskyrka både för stad och omgivande landsbygd. Under 1400-talet var staden en av landets viktigaste med plats för många kyrkliga och politiska avgöranden, bland annat riksmötet 1435, Sveriges först hållna riksdag. Senare minskade handelns och järnhanteringens roll så att staden under 1600-talet stagnerade. Vid 1800-talets mitt möjliggjorde järnvägens tillkomst viktiga industrietableringar, men de förlades helt utanför den gamla stadskärnan.

Nicolai kyrka ligger i stadskärnans norra utkant. Gränsande på kyrktomtens södra sida ligger den före detta prostgården - idag församlingens kontor - med timrad, reveterad huvudbyggnad från 1885 i nyklassicistisk stil. På tomten finns också två enklare faluröda uthus, en bodlänga och källare bevarade.

Under medeltiden byggdes ytterligare några kyrkor, Sankt Olofs kyrka och Sankt Nicolai kyrka som båda rivits samt Helgeands kyrka (nuvarande rådhuset) och Helga Kors kapell i Ahllöfsparken.

GRÖNSTRUKTUR

Kyrkogården är anlagd på en höjd och omgärdad av en bogårdsmur. De äldsta delarna kan vara medeltida men stor omläggning gjordes 1797. Tomten sluttar ner mot omgivande bebyggelse. Mot norr avgränsas kyrkogården tvärt av järnvägen. Huvudingången i väster är en stiglucka. Från stigluckan i väster leder en bred, grusad huvudgång kantad av kastanjer upp mot kyrkan. Flera högvuxna lövträd och flera prydnadsbuskar växer på kyrkogården.

Väster om kyrkogården ligger klockarbostaden omgärdad av en högvuxen häck. Flera fruktträd finns kvar på den flacka gräsmattan som omgärdar huset.

Den före detta prästbostaden södra fasad ligger i liv med Nygatan. En park sträcker ut sig i slutningen söderut. Längs Nygatan ligger flera större byggnader från senare delen av 1800-talet med omgivande trädgårdar. Här finns Glasbruksvillan som uppfördes som bostadshus för disponenten för Arboga glasbruk som startat 1874. I östra änden av Nygatan finns Stureparken från 1876 med en minnessten från 1890.

BEBYGGELSE

Den före detta prästbostaden söder om kyrkan uppfördes 1885. Idag används den av kyrkogårdsförvaltningen. De tillhörande uthusen vid kyrkogårdsmuren är troligen äldre. Norr om prästgården finns en klockarbostad som också fungerat som bostad till folkskolläraren under tiden byggnaden fungerat som skola. En uthuslänga med bodar och dass hör till klockarbostaden.

Emaus komministergård ligger 2 km väster om S:t Nicolai kyrka. Tidigare hette gården Gabrielstorp och blev komministerbostad 1730. På gården finns en huvudbyggnad samt ekonomibyggnader från 1700-talet, bland annat en tiondebod. Söder om Emaus gård ligger en begravningsplats. Idag är sambandet avskilt genom järnvägen.

	<i>Byggnadstyp</i>	<i>Årtal</i>	<i>Kommentar</i>
Ja	Kyrkan	1100-tal	
Ja	Prästgård	1885	
	Sockenstuga		
Ja	Klockargård	1800-tal	Se skolhus
	Fattigstuga		
Ja	Skolhus	1800-tal	Även bostad för klockaren och folkskolläraren
Ja	Tiondebod	1700-tal	På Emaus gård utanför stadskärnan
	Sockenmagasin		

Kyrk stall
Ja Komministergård 1700-tal före detta prästgård

TIDSPERIOD OCH VÄRDERING

- Äldre medeltid till 1350
 - Yngre medeltid 1350–1550
 - 1550–1760
 - 1760–1860
 - o 1860–1920
 - 1920–2000
 - Blandad tidsperiod
- o 1 Betydande värde som helhet
 - 2 Betydande värde i delar
 - 3 Få betydande värden

UTMÄRKANDE KARAKTÄRSDRAG

Kyrkan omges av stadsbebyggelse. Delar av byggnader och verksamhet ligger utanför staden.

ANVÄNDNING IDAG

Kyrklig verksamhet, privata bostäder.

ATT TÄNKA PÅ

St. Nicolai kyrka ingår i riksintresse för kulturmiljövården U2 Arboga.

Fornlämningar är skyddade enligt 2:e kapitlet Kulturmiljölagen.

Kyrkobyggnaden, kyrkotomten, de kyrkliga inventarierna och begravningsplatsen skyddas genom 4:e kapitlet kulturmiljölagen.

Miljöbalkens generella biotopskydd gäller för odlingsrösen, stenvägar, åkerholmar, alléer (även enkelradig), småvatten och våtmarker, källor samt pilevallar (hamlade träd på rad).

Delar av marken inom området kan regleras av detaljplan enligt plan- och bygglagen.

VIDARE UNDERSÖKNINGAR

KÄLLOR

Kulturminnesvårdsprogram för Arboga kommun, Stadsarkitektkontoret 1987

Oldén, Göran, Arboga stadskärna: en bebyggelsehistorisk återblick och ett förhållningssätt till stadskärnans karaktärsdrag, Arboga kommun, Arboga, 2000

Kulturhistorisk karakterisering St. Nicolai kyrka, Västerås stift, 2005

Prästgårdsinventering, Riksantikvarieämbetet, 1987

Före detta prästgård, idag pastorsexpedition.

Före detta prästgård, idag pastorsexpedition.

S:t Nicolai kyrka, vy över pastorsexpeditionens trädgård.

Före detta prästgård, idag pastorsexpedition från söder.

Bod och källare på före detta prästgårdens tomt.

Före detta klockarbostad och skolhus.

Uthus tillhörande före detta klockarbostad/skolhus.

Före detta klockar/skolhus från kyrkogård.